

A smiling man with short brown hair and a light beard, wearing a red crewneck sweater, is shown from the chest up. He is looking slightly to his left. The background is a classroom with a dark blue wall. On the wall, there are several posters: a large one with a colorful illustration of a school building and people, and smaller ones with text and diagrams. A laptop screen is visible in the lower right background. In the foreground, the back of a person's head and shoulders are visible, and a clear plastic storage bin with blue handles is on a desk.

Begeleidingsgids taakbekwaam middenbouw

Schooljaar 2025-2026

Begeleidingsgids taakbekwaam middenbouw

In de taakbekwame fase van de middenbouw werkt de student verder aan zijn pedagogische en (vak) didactische vaardigheden. Op stagedagen verzorgt hij dagelijks verschillende activiteiten voor de verschillende schoolvakken. Tijdens de uitvoering van die activiteiten streeft de student ernaar dat leerlingen doelgericht en plezierig kunnen samenwerken en dat ze hun best doen. De student neemt verantwoordelijkheid om de activiteit tot een gewenst resultaat te leiden. Intussen krijgt hij meer en meer het gevoel dat hij natuurlijk gezag uitstraalt en dat de leerlingen het fijn vinden om les van hem te krijgen. Bij het ontwerp en de uitvoering van activiteiten wordt goed nagedacht over de didactische strategie die gekozen wordt: afhankelijk van het doel van de activiteit kiest de student uit een groeiend vakdidactisch repertoire. Een omgeving waarin geleerd wordt, vraagt soms om een meer directieve aanpak, maar soms ook om een aanpak waarin leerlingen meer mogen ontdekken en onderzoeken.

In de opleiding werkt de student aan vier activiteiten:

- 1 In de module 'Krachtige Leeromgeving' staat het domein hele getallen centraal. De student werkt aan zijn eigen rekenvaardigheden op het niveau van de landelijke kennisbasistoets en krijgt inzicht in de leerlijnen van aanyankelijk rekenen, basisbewerkingen en voortgezet rekenen, inclusief de bijbehorende didactiek. Daarnaast leert de student hoe hij een krachtige leeromgeving kan ontwerpen waarin het hoofdfasenmodel, EDI-model, handelingsmodel en de principes van realistisch rekenen worden toegepast.
- 2 In de module 'Een eigentijds vakdidactisch repertoire' leert de student afwegingen te maken bij het kiezen van een didactische aanpak. Hij of zij ontwerpt bijvoorbeeld veldwerkactiviteiten, maar denkt ook na over de manier waarop begrijpend lees-, technisch lees- en stelinstructies gegeven kunnen worden.
- 3 De module 'Van mij naar jou en de wereld' bouwt voort op de vaardigheden en technieken die studenten in de eerste ontwerpmodule geleerd hebben (literatuurstudie en interview met mentor). Daarnaast maken studenten kennis met een nieuw onderzoeksinstrument: de focusgroep. Studenten ontwerpen in deze module op gestructureerde manier een lesactiviteit, voeren deze uit en evalueren de activiteit. Het doel van deze activiteit is om een dialoog te stimuleren over een gekozen burgerschapsthema aan de hand van een kennisrijk kinderboek. Het centrale doel van deze module is dezelfde als de vorige ontwerpmodule: studenten ervaren hoe het ontwikkelen en inzetten van onderzoeksvaardigheden de kwaliteit van hun onderwijspraktijk kunnen verbeteren.
- 4 Het vakdidactisch portfolio
Naast deze modules wordt de student voorbereid op het verzorgen van activiteiten op het gebied van Wereldoriëntatie en Kunst & Cultuur. Het verzorgen van die activiteiten zal doorlopen in het tweede opleidingsjaar. De student archiveert zijn voorbereidingen, uitvoeringservaringen en reflecties van hemzelf en de mentor in het zogenaamde vakdidactisch portfolio. Dit portfolio wordt aan het eind van het tweede jaar ingeleverd, maar ook in het eerste jaar voert de student al een aantal verplichte activiteiten uit en gaat daarover met u in gesprek. U vindt in deze gids de formulieren waarmee u het gesprek over de gegeven les kunt aangaan.

"Ik merk dat ik af en toe best moeite moet doen om de kinderen goed aan het werk te krijgen. Soms luisteren ze niet goed bij de uitleg, zodat ze later problemen tegenkomen als ze aan het werk zijn.

'Ik denk dat humor in de les van belang is. Je kunt niet altijd streng zijn. Een fijne sfeer in de groep is voor mij erg belangrijk.'

'Het geeft een kick om te zien dat activiteiten die ik bedacht heb door de leerlingen enthousiast worden uitgevoerd: ze hebben er meestal zin in.'

In dit praktijkboek vindt u in hoofdstuk 1 een overzicht van (verplichte) taken die de student moet uitvoeren om modules binnen de opleiding met succes te kunnen afronden. Maar natuurlijk verwachten en hopen we dat u als mentor in overleg met de student zoekt naar andere, uitdagende en haalbare stagetaken. Stagetaken die passen bij de student, maar vooral ook taken die de student stimuleren om zijn aandacht breed te verdelen tussen de verschillende vak- en vormingsgebieden. In hoofdstuk 2 vindt u suggesties, kijkwijzers en ideeën die u kunt gebruiken in het overleg met de student.

Dit 'vakgericht didactisch instrumentarium' kunt u gebruiken:

- bij de voorbereiding van een activiteit: waarop gaat u en de student in het bijzonder letten bij de planning en uitvoering van deze taak?
- bij de evaluatie van een activiteit: in hoeverre is het de student gelukt om zijn doelen te realiseren en wat betekent dat voor een eventuele nieuwe taakafsprake?

Tot slot: eigentijds onderwijs maakt op een overwogen manier gebruik van digitale toepassingen. Bij die overweging denkt de student kritisch na over de vraag of de ingezette tools doelgericht zijn: dragen ze bij aan het behalen van de leerdoelen voor leerlingen? En helpen ze de student om zijn instructie beter of aantrekkelijker te maken. Bij alle uit te voeren activiteiten helpen de volgende reflectieve vragen. Deze kunnen voorafgaand en na afloop van de activiteit besproken worden door student en mentor:

Digitale didactiek

- Activeren voorkennis: Welke digitale tool die op de stageschool al gebruikt wordt zet de student in bij het activeren van de voorkennis? Zorgt deze tool ervoor dat de hele klas meedenkt? Helpt de tool de student om erachter te komen wie het niet begrepen heeft?
- Instructie: Hoe biedt de student ondersteuning aan bij digitaal/online lesmateriaal? Welke hulpmiddelen gebruikt de student om de leerlingen te helpen de opdrachten op de juiste wijze uit te voeren?
 - Gebruikt de student (digitale) voorbeelden om iets te illustreren?
 - Welke technologie gebruikt de student daarbij?
- Verwerking: Hoe zet de student technologische middelen in om leerlingen samen te laten werken?
 - Zorgt de student voor afwisseling in oefentypen?
- Afronding: Zet de student digitale hulpmiddelen in om te achterhalen of de leerlingen de leerdoelen hebben behaald? Op welke wijze?
- Algemeen:
 - de digitale toepassingen helpen leerlingen om hun leerdoelen te bereiken.
 - de digitale toepassingen helpen de student om een goede instructie te geven.

Wat mag u op een stagedag van een student verwachten?

- We vinden het passend dat studenten dagelijks minstens twee activiteiten uitvoeren.
- De student bereidt zijn activiteiten voor op het voorbereidingsformulier.
- De student verantwoordt vooraf en evalueert na afloop samen met zijn mentor de activiteit.
- Initiatieven om -passend bij de opdrachten- ook buiten de eigen stageklas zich te verdiepen in de manier waarop het onderwijs vorm krijgt.

Stimuleer de samenwerking van studenten onderling: laat samen lessen ontwerpen en bespreken, geef de mogelijkheid dat ouderejaars activiteiten bekijken van jongerejaars en de kijkwijzers hanteren bij de nabespreking.

Hoofdstuk 1: Verplichte stageopdrachten

Algemeen

De student houdt bij voor welke schoolvakken activiteiten worden ontworpen en uitgevoerd. Daarvoor wordt bijlage 1 gebruikt: Formulier Activiteitenoverzicht Stage Middenbouw. De student geeft aan wat voor soort activiteit het is en welke didactische werkvorm gekozen is.

Module Krachtige Leeromgeving

De student geeft vorm aan een kunstproject met samenhangende kunstzinnige activiteiten. Hij krijgt daarbij de volgende aanwijzingen, waaruit ook duidelijk wordt wat van de mentor verwacht wordt.

- Bepaal in overleg met mentor en begeleidend docent het thema; dat moet betekenisvol zijn voor leerlingen en aansluiten bij iets uit de actualiteit.
- Maak een landschapskaart van de manier waarop op jouw stageschool vorm wordt gegeven aan kunsteducatie: bestudeer bronnen en ga in gesprek met mentor of andere betrokkenen.
- Plan het project in overleg met je mentor. Bijvoorbeeld een aangesloten aantal dagen (bijvoorbeeld de stageweek).
- Leid het thema in, verzorg daarna een drietal activiteiten (dans/drama, muziek en beeldend) en sluit het project af. Bespreek vooraf het ontwerp met je mentor. Bewaar opbrengsten en leg die vast in beeld.

Evalueer het project samen met je mentor. Gebruik daarvoor het feedbackformulier bijlage 2. Reflectie Activiteiten Krachtige Leeromgeving).

Module 'Van Mij naar Jou en de Wereld'

Centraal in deze activiteiten staat de dialoog over een gekozen burgerschapsthema aan de hand van een kennisrijk kinderboek.

Voor de stageschool betekent dat het volgende:

- a. In blok 3 bereidt de student aan de hand van een format een focusgroep voor. Deze voert hij uit op de stage met een groep van 6 tot 8 leerlingen. Deze leerlingen worden gekozen in overleg met de mentor. De focusgroep gaat over één van de volgende thema's: diversiteit, democratie of wereldburgerschap. Op de opleiding leert de student op welke manier een focusgroep georganiseerd en geleid moet worden.
- b. In blok 4 ontwerpt de student een lesactiviteit die hij uitvoert op zijn opleidingsschool. Hij geeft een beknopt overzicht van de activiteit in het verslag. De uitgebreide uitwerking van de activiteit schrijft hij in het format van een lesvoorbereidingsformulier. De mentor kijkt naar het lesvoorbereidingsformulier en geeft hier feedback op. Daarbij wordt vooral gekeken of de les passend is bij de doelgroep en of deze realistisch en uitvoerbaar is.
- c. In overleg met je mentor voert de student de lesactiviteit uit. Terwijl de student de activiteit uitvoert, observeert de mentor wat er gebeurt. Ter voorbereiding ontvangt de mentor een aantal kijkpunten zodat hij/zij weet waarop gelet moet worden tijdens de activiteit.
- d. Naderhand bespreekt de student in een interview met de mentor in hoeverre de activiteit aan de gestelde voorwaarden heeft voldaan en wat de activiteit heeft opgeleverd. Dit interview voert de student uit aan de hand van een interviewprotocol. Ook hierover krijgt de student in de opleiding informatie.

Bijlage 1: Formulier Activiteitenoverzicht Stage middenbouw

Let op: plaats elke activiteit op een nieuwe regel. Zet een X bij het betreffende ontwikkelingsgebied(en) en noteer de datum erbij. Geef in hetzelfde vakje met afkortingen aan wat voor soort activiteit het was en welke didactische werkvorm gehanteerd is.

[illegible]

Bijlage 2: Reflectie Activiteiten Krachtige Leeromgevingen

Verantwoording activiteit 1: dans drama • toepassing vakdidactiek • aandachtspunten krachtige leeromgeving	
Verantwoording activiteit 2: muziek • toepassing vakdidactiek • aandachtspunten krachtig leeromgeving	
Verantwoording activiteit 3: beeldend • toepassing vakdidactiek • aandachtspunten krachtige leeromgeving	
Feedback mentor op ontwerp thematisch kunstproject	
Datum goedkeuring ontwerp:	
Feedback mentor op uitvoering thematisch kunstproject	
Conclusie eigen leerkrachthandelen	
Datum en handtekening mentor	

Hoofdstuk 2: Vakgericht didactische instrumentarium

In dit hoofdstuk vindt u per vak suggesties, kijkwijzers en ideeën die u kunt gebruiken in het overleg met de student. Dit ‘vakgericht didactisch instrumentarium’ kunt u gebruiken:

- Taal
 - Rekenen
 - Burgerschap
- Aardrijkskunde
 - Geschiedenis
 - Natuur & Techniek
- Beeldende Vorming
 - Drama
 - Dans
- Muziek

2.1. Taal

Begrijpend Lezen

De studenten hebben in de opleiding geluisterd naar deze [podcast](#) over de zin en onzin van begrijpend lezen en hoe de verschillende taaldomeinen geïntegreerd kunnen worden. Deze podcast inspireert u zeker om bij de voorbereiding van activiteiten de student op het goede spoor te zetten. Gebruik onderstaande kijkwijzer bij de voor- en nabespreking van een begrijpend leesles.

1.	Welke tekst wordt gekozen? Is deze voldoende kennisrijk? Bevat de tekst een thema dat kan rekenen op de interesse van de leerlingen?	
2.	Op welke manier zorgt de student dat leerlingen voldoende kennis opdoen en werken aan de uitbreiding van hun woordenschat?	
3.	Wat wil de student met de activiteit bereiken: wat is zijn lesdoel?	
4.	Helpt de manier van instructie om dit lesdoel te halen? a. Creëert de student een context? b. Staat de tekst centraal? c. Is er voldoende tijd om op de tekst in te gaan? d. Hoe worden leerlingen betrokken? Welke vragen stelt de student? e. Hoe bereikt de student dat alle leerlingen nadenken bij het geven van een beurt?	
5.	Evalueert de student tijdens de afronding in hoeverre het lesdoel is behaald?	

Technisch lezen

Vanuit de opleiding wordt gestimuleerd dat studenten verschillende werkvormen gebruiken bij het leesonderwijs: bijvoorbeeld voor-koor-doorlezen, duolezen, tutorlezen en theaterlezen en vrij lezen.

Stellen

De student wordt geholpen bij het vooraf samen met u nadenken over de manier waarop de stelles eruit gaat zien: leg de focus op de volgende leerkrachtvaardigheden:

- 1. schrijfpodrachten formuleren
- 2. gerichte aanwijzingen bij stellen
- 3. modeling bij stellen
- 4. tekstbespreking

1. Schrijfpodracht formuleren	
Hoe maakt de student aan de leerlingen duidelijk wat voor een soort tekst ze gaan schrijven?	
Hoe maakt de student aan leerlingen duidelijk wat ze vandaag leren en waar leerlingen bij het schrijven in het bijzonder op moeten letten?	
Geef de student de leerlingen enkele concrete schrijftips die hen helpen bij het schrijfproces	
2. Gerichte aanwijzingen	
Geef de student de leerlingen enkele concrete schrijftips die hen helpen bij het schrijfproces?	
Zijn deze tips tijdens het schrijven zichtbaar voor de leerlingen?	
3. Modeling	
Heeft de student nagedacht op welke manier hij hardop denkend een schrijfstrategie voordoet?	
4. Tekstbespreking	
Hoe informeert de student bij leerlingen hoe de schrijftaak ervaren is?	
Gebruikt de student bij de nabespreking ook de gegeven schrijftips?	

Kinder- en Jeugdliteratuur

Daag de student uit om met de klas of met een groepje leerlingen regelmatig in gesprek te gaan over een gelezen boek. Daarbij kunnen onderstaande vragen gebruikt worden:

- Wat vond je bijzonder/leuk/grappig/spannend/moeilijk/...?
- Wat vond je het leukst/spannendst/zieligst/grappigst/...?
- Welk plaatje vind je het mooist?
- Van welk deel van het boek zag jij heel duidelijk een plaatje in je hoofd?
- Wat gebeurde er? Wat vond je daarvan?
- Wat ben je te weten gekomen over het personage? Hoe ziet het personage eruit? Wat kun je over het karakter van het personage vertellen?
- Welk personage vond je (niet) aardig?
- Doet het personage je aan iemand denken?
- Door wiens ogen kijken we?
- Weet je nog bepaalde uitspraken van een personage?
- Op welke plaats(en) speelt het verhaal zich af? Is de plaats van belang? Wat ben je over deze plaats te weten gekomen? Wat zou je nog meer willen weten?
- Wanneer speelt het verhaal zich af? Is dat van belang? Wat ben je over deze tijd te weten gekomen? Wat zou je nog meer willen weten?
- Zijn er stukjes in het verhaal die lang duren, maar kort verteld worden? Zijn er stukjes in het verhaal die kort duren, maar lang beschreven worden?
- Hoe begint het verhaal?
- Hoe loopt het verhaal af?
- Wat is de belangrijkste gebeurtenis?
- Waarom zou de auteur dit verhaal vertellen?
- Staat er iets in het verhaal wat volgens jou echt niet kan?
- Aan welk ander verhaal deed dit boek je denken?
- Als de schrijver hier op bezoek was, wat zou je dan willen vragen?
- Als jij dit verhaal had geschreven, wat had je dan anders gedaan?
- Zou je dit boek aanraden aan je beste vriend?

2.2. Rekenen

Het hoofdfasenmodel

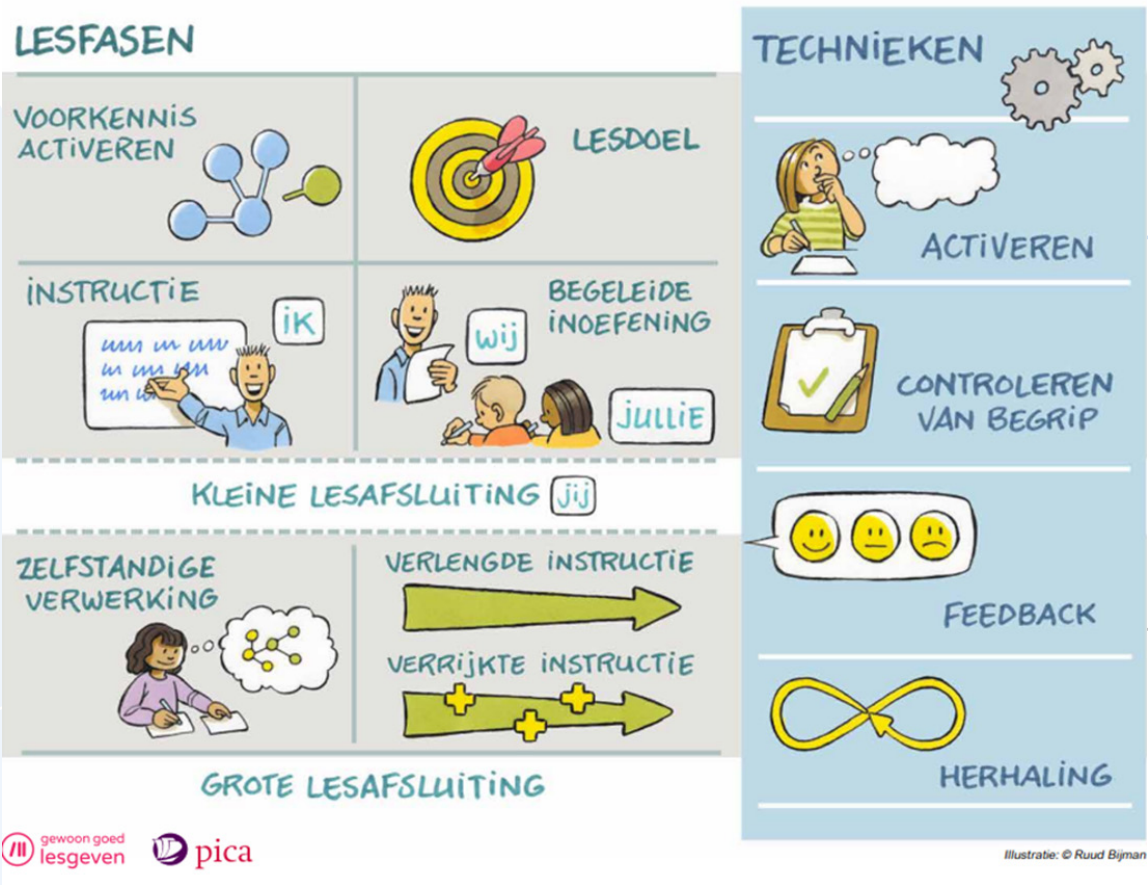
Het hoofdfasenmodel wordt in deze module besproken in het kader van leren vermenigvuldigen. Het is belangrijk dat leerlingen eerst begrip ontwikkelen van wat vermenigvuldigen inhoudt, voordat strategieën worden aangeleerd. Een stap hoger in het model kan pas als de vorige stap wordt beheerst. Als mentor bespreek je met de student in welke fase de leerlingen zitten en hoe de student zijn (verlengde) instructie daarop kan afstemmen

Afbeelding 1. Hoofdfasenmodel (Van Groenestijn, Borghouts & Jansen, 2011).

Het EDI-model

In deze module ligt de focus op de Ik-Wij-Jullie-Jij-fasen van het EDI-model, zonder aandacht voor andere onderdelen van het model. Studenten hebben in de les geoefend met het aanvullen van een methodeles rekenen rekening houdend met de vier fasen. Als mentor begeleid je de student bij het nadenken over het geven van instructie volgens deze fasen..

Het handelingsmodel

De student leert dat een goede basis essentieel is voor rekenontwikkeling en dat observatie helpt bepalen op welk handelingsniveau leerlingen werken. Als mentor ondersteun je bij het afstemmen van activiteiten op dit niveau en bij het bedenken van vervolgactiviteiten voor een hoger niveau. Na afloop bespreek je samen of het handelingsniveau juist was ingeschat en de activiteiten passend waren.

Afbeelding 3. Handelingsmodel (Van Groenestijn, Borghouts & Jansen, 2011).

Mentaal Handelen	Verwoorden/communiceren	Formeel handelen (formele bewerking uitvoeren)
		Voorstellen-abstract (representeren van de werkelijkheid aan de hand van denkmodellen)
		Voorstellen -concreet (representeren van objecten en werkelijkheidssituaties in concrete afbeeldingen)
		Informeel handelen in werkelijkheidssituaties (doen)

Realistisch rekenen

In deze module staan de vijf principes van realistisch rekenen centraal, met de focus op de eerste vier. Als mentor help je studenten nadenken over hoe deze principes terugkomen in de rekenlessen en stimuleer je hen kritisch te kijken naar methode-activiteiten. De principes zijn:

1. Mathematiseren vanuit een betekenisvolle realiteit: start de les vanuit een passende context.
2. Modelleren en formaliseren: maak tussenstappen inzichtelijk door modellen, schema's en materialen in te zetten.
3. Ruimte voor eigen inbreng van leerlingen: bijvoorbeeld door leerlingen zelf opgaven te laten bedenken bij de lesinhoud of door het bespreken van verschillende oplossingsstrategieën.
4. Interactie en reflectie: stel goede vragen en stimuleer reflectie bij leerlingen.

Didactische begeleiding

De leerlijn hele getallen verloopt in drie fasen: aanvankelijk rekenen, basisbewerkingen en voortgezet rekenen.

Aanvankelijk rekenen: getalstructuren zoals de vijf-, tien- en dubbelstructuur en het gebruik van het rekenrek, de kralenketting, MAB-materiaal, geld en diverse modellen en oplossingsprocedures ter ondersteuning van het leerproces worden verkend. In de stage mag van de student verwacht worden dat ze deze inzetten tijdens een uitleg of verwerking in aanvulling op de methode.

Basisbewerkingen: de drie basisstrategieën voor het optellen en aftrekken tot 100 zijn rijgen, splitsen en varia. Je kunt hierbij gebruikmaken van MAB-materiaal, de kralenketting en de getallenlijn. Het handig en flexibel rekenen met strategieën als verdubbelen, halveren, één keer meer en één keer minder voor vermenigvuldigen krijgt veel aandacht. Als mentor mag je van de student verwachten dat ze aandacht hebben voor de verschillende oplossingsstrategieën van leerlingen en deze kunnen herkennen en dat ze modellen ter ondersteuning van het leren vermenigvuldigen en delen kunnen inzetten.

Voortgezet rekenen: tijdens de werkgroepen komt onder andere aan bod: hoofdrekenen, schriftelijk rekenen, schattend rekenen en de inzet van de rekenmachine. Duidelijk wordt wat de didactische voor- en nadelen zijn van kolomsgewijs- en cijferend rekenen en de student leert beiden toe te passen in de vier verschillende bewerkingen. Tijdens de stage mag van de student verwacht worden dat ze weten wanneer een som hoofdrekenend, schattend rekenend of met de rekenmachine opgelost dient te worden en dat ze zowel kolomsgewijs als cijferend een opgave kunnen uitleggen.

2.3. Burgerschap

Omgaan met ouders

Stimuleer dat studenten professioneel contact leggen met ouders.

Aan het begin van de stage kunnen studenten zich voorstellen, bijvoorbeeld door een bericht te plaatsen op het oudercommunicatiekanaal.

Gedurende de stageperiode kunnen studenten oudergesprekken bijwonen. Mogelijk is het wenselijk om studenten voor het gesprek observatiepunten mee te geven. Belangrijk is dat er na het gesprek reflectie plaatsvindt op het oudergesprek dat de student bijwoonde. Mogelijke observatie- of reflectiepunten kunnen zijn:

- Wat doet de leerkracht om de ouder te verwelkomen? Wat deed dit met de ouder?
- Wat doet de leerkracht om de ouder op zijn gemak te stellen? Wat deed dit met de ouder?
- Wat doet de leerkracht om het gesprek prettig te laten verlopen? Wat deed dit met de ouder?
- Hoe rondt de leerkracht het gesprek af? Wat deed dit met de ouder?

Dagopening

Laat studenten de dagopening verzorgen.

De dagopening is een belangrijk en waardevol moment van de schooldag. Er is ruimte om contact te maken met alle kinderen, hun thuiscontext te verbinden aan de schoolcontext en hen aan te zetten om weer aan de slag te gaan tijdens de komende schooldag. Deze dagopening kan aansluiten op de volgende punten:

- Studenten kunnen met de dagopening aansluiten op de pedagogische, onderwijskundige en/of levensbeschouwelijke identiteit van de opleidingsschool.
- In de middenbouw ontluikt de 'nieuws'gierigheid van kinderen. In een dagopening kan de student aansluiten op de actualiteit in de omgeving van de leerling.

Groepsgesprek

Laat studenten een groepsgesprek voorbereiden en uitvoeren.

Groepsgesprekken zijn een belangrijke werkvorm waarin sociaal leren centraal staat: leerlingen leren hun mening te vormen, betrokken te zijn bij de ideeën van anderen, te luisteren naar anderen en mogelijk zelfs door te vragen op anderen. Studenten kunnen in de taakbekwame fase kennismaken met het observeren en voeren van groepsgesprekken. Hierbij kan gelet worden op verschillende aspecten uit bijgaand model.

Fase	Aanbevelingen	Oefeningen voor de student	Werkvormen voor leerlingen
1. Nodig je leerlingen uit voor de dialoog.	• Ontken het wereldbeeld van de leerlingen niet. • Houd het gesprek open • Betrek de hele klas bij het gesprek door je kwetsbaar op te stellen. • Bevraag leerlingen actief over hun emoties en gedachten.	• Opschorten eigen oordeel. • Toepassen aanbevelingen op casus. • Oefenen met bedenken goede stellingen voor stellingenspel en carrouseldebat.	• Stellingenspel • Carrousel-debat
2. Laat je leerlingen verschillende perspectieven innemen.	• Pas je aanpak als procesbegeleider aan op de startsituatie in de klas. • Leg de focus van het gesprek op de meningen en ideeën van je leerlingen, waarbij je de hele klas betreft bij het stellen en beantwoorden van vragen. • Geef expliciet de ruimte aan diversiteit aan meningen en ideeën in de klas. • Verbreed het wereldbeeld van de leerlingen. • Ga waar nodig de positieve confrontatie aan	• Aanleggen beeldmateriaal-bibliotheek. • Toepassen aanbevelingen op casus.	• Petje op, petje af
3. Reflecteer gezamenlijk.	• Zorg dat er altijd ruimte is om het gesprek goed af te sluiten. • Laat zien dat andere ideeën of opvattingen niet problematisch zijn en dat verschillen daartussen mogen bestaan. • Reflecteer na afloop met je leerlingen en je mentor.	• Gebruik de aanbevelingen uit 'Dialoog als burgerschapsinstrument' om de dialoog over controversiële burgerschapskwesties vorm te geven. • Bedenk een reflectiewerkvorm die verschillende intelligenties uitdaagt.	• Woordweb • Reflectie-tekening • Betoog schrijven.

Sociale Verhoudingen

Stimuleer de interesse bij studenten voor de sociale verhoudingen binnen de groep en voor en seksuele-relatieve ontwikkeling.

Een veilig school-/klassenklimaat is belangrijk voor het wel-en-wee van de leerlingen in de klas. Via kindgesprekken of het maken van een sociogram kan de student meer te weten komen over de sociale verhoudingen en de seksuele-relatieve ontwikkeling van leerlingen. Met deze kennis kan de student activiteiten ontwikkelen die aansluiten op deze beginsituatie. Activiteiten in de middenbouw kunnen bijvoorbeeld gaan over:

- Vriendschappen: wat is een vriend, wanneer is een vriend een goede vriend en ben jij een goede vriend?
- Sociaal-democratische vragen, als:
 - Wie ben jij, waar hoor je bij?
 - Wat denk je van elkaar en is dat allemaal waar?
 - Heeft iedereen het naar zijn zin, of zit dat er gewoon niet in?
 - Wat kunnen we met elkaar en hoe maken we het waar?

Het (blijvend) bespreken van regels en routines in de klas. Het zoeken naar manieren hoe conflicten in de klas voorkomen kunnen worden of op een geweldloze manier kunnen worden opgelost.

2.4. Aardrijkskunde

De essenties van het vak aardrijkskunde: het ontwikkelen van een geografisch wereldbeeld, het opdoen van kennis over en inzicht in geografische vraagstukken en het geografisch redeneren

In de opleiding leren de studenten hoe een les opgebouwd moet zijn: volgens de **geografische vierslag**: waarnemen, herkennen, verklaren, waarderen – zet bijv. foto’s, filmpjes en de eigen omgeving in. Tijdens de les moeten leerlingen **multi-perspectivisch kijken**: onderwerpen worden vanuit verschillende invalshoeken bekeken. In de les is sprake van verschillende **schaalniveaus**: een onderwerp wordt van dichtbij en verder weg bekeken. (eigen omgeving, Nederland, Europa en de wereld). Leerlingen oefenen (aanvankelijk) **kaartlezen** met eenvoudige kaarten, atlas voor kinderen, globe.

	Bouwsteen	Toelichting
Didactisch aandachtspunt	 Start: heeft de les een motiverende start?	De les start aan de hand van een alledaagse aardrijkskundige ervaring of een alledaags voorbeeld, zodat leerlingen worden uitgedaagd mee te doen aan de les.
Geografisch aandachtspunt (volgorde kan variëren)	 Waar is dat? <i>Is alles gelokaliseerd?</i>	Beschrijf wat je waar ziet, bij voorkeur met behulp van kaart of atlas: de ligging is van invloed op wat er gebeurt.
	 Waarom is dat daar? <i>Geen twee plaatsen zijn hetzelfde.</i>	Aan de hand van de relatie tussen de mens en de natuur kun je verklaren waarom je wat waar ziet.
	 Wat zie je als je in- en uitzoomt? <i>Op een andere school zie je andere dingen.</i>	Je wisselt van schaalniveau door te beschrijven hoe het globale beeld er van dichtbij uitziet (en omgekeerd).
	 Hoe verandert dat? <i>Geen plaats blijft hetzelfde.</i>	Hoe was het vroeger en hoe zal het in de toekomst zijn?
Didactisch aandachtspunt	 Wat zijn de voor- en nadelen of de gevolgen daarvan? <i>Kijkend vanuit een ander perspectief kun je andere dingen zien.</i>	Wat zijn de effecten (of de voor- en nadelen) bekeken vanuit verschillende perspectieven? Op deze manier wordt vanuit verschillende invalshoeken een waardering uitgesproken.
	 Afsluiting: Heeft de les een afsluiting waarin de leerkracht met de leerlingen praat over het belang van de verworven kennis en het bijzondere en algemene?	De les heeft een afsluiting waarin besproken wordt waarom het nuttig is om iets over het onderwerp te weten en of je kunt generaliseren en het geleerde kunt toepassen in een andere context (transfer).

2.5. Geschiedenis

De essentie van geschiedenis gaat over drie concepten die samen leiden tot historisch besef:

- 1 Het **ontwikkelen van historisch tijdsbesef**, waarbij leerlingen leren over:
 - chronologische volgordes;
 - tijdsaanduidingen zoals vroeger, lang geleden, onze tijd, toekomst, jaar, eeuw, voor Christus, na Christus, etc.;
 - de tijdperk opgedeeld in tijdvakken; andere periodisering, zoals de traditionele indeling (oudheid, middeleeuwen, nieuwe tijd, nieuwste tijd) of de indeling in samenlevingsvormen (nomadisch, agrarisch, industrieel en postindustrieel);
 - continuïteit en verandering.
- 2 Het opdoen van **kennis over en inzicht in historische ontwikkelingen** is nodig om les te kunnen geven over de relatie tussen het heden en het verleden in relatie tot de toekomst. Leerlingen leren ‘wat er in het verleden is gebeurd’ aan de hand van:
 - de tijdvakken, tijdvaknamen en beeldmerken;
 - concrete voorbeelden - voorwerpen, personen en gebeurtenissen - bij de historische ontwikkelingen behorend bij de tijdvakken;
 - de vijftig vensters van de Canon van Nederland;
 - erfgoed en lokale geschiedenis.
- 3 **Historisch redeneren** leert leerlingen het heden beter te begrijpen, kritisch te denken en tot weloverwogen oordelen te komen: allemaal belangrijke elementen van burgerschap. Met behulp van historische bronnen denken leerlingen over oorzaken en gevolgen, verandering en continuïteit en overeenkomsten en verschillen tussen historische verschijnselen en periodes. Ze onderzoeken keuzes die mensen in vroeger tijden maakten en hoe zij op gebeurtenissen en veranderingen reageerden. Zo ontdekken ze dat verleden, heden en toekomst met elkaar verbonden zijn en dat mensen (dus ook zichzelf) hierin een actieve rol spelen (Potjer, 2022, 2023).

Kijk eventueel op: <https://onderzoekendgeschiedenisonderwijs.nl/lesmateriaal-geschiedenis-basisschool/>

Geschiedenis kan ook gegeven worden als het niet als los vak op het rooster staat: denk daarbij aan regionale geschiedenis of voor groep 4-5 aan de school vroeger en nu, vervoer vroeger en nu of communicatie vroeger en nu.

Laat leerlingen een stamboom maken. Leerlingen kunnen hun familieleden tekenen, zodat er niet om foto's gevraagd hoeft te worden. Er zijn tegenwoordig mooie formats voor kinderen met twee huizen. Voor groep 4 blijft het eenvoudig, maar in groep 5 of 6 kunnen ook de beroepen erbij worden geschreven en kan bijvoorbeeld worden opgemerkt dat veel oma's huisvrouw waren: hoe komt dat? En leerlingen kunnen erbij schrijven wat ze zelf graag willen worden.

Bespreekformulier bij voor- en nagesprek geschiedenis.

Op welke manier stimuleert de student het aanvankelijk historisch tijdsbesef: • Gebruik van tijdlijn? • Gebruik van tijdvakwoorden? • Gebruik van woorden van tijd (voor middenbouw bijv. toen papa/mama klein waren, vroeger, 100 jaar geleden, eeuw, voor Christus)?	
• Worden passende historische begrippen goed uitgelegd (bijv. kasteel, standen, revolutie)?	
Gebruikt de student student (aanvullende) beeldvormers? • historische voorwerpen, foto's, beeld- en geluidsfragmenten, sporen van het verleden in de eigen omgeving. • Stelt de student leerlingen hier denkvragen bij?	
Hoe legt de student verbanden tussen heden en verleden? Benoemt de student: • Oorzaken en gevolgen? • Overeenkomsten en verschillen • Wat hetzelfde blijft (continuïteit) en wat anders wordt (verandering)	
Welke historische vragen stelt de student? Denk aan: • Wie, wat en waar? (waarnemen en verwonderen) • Waarom toen? Waarom daar? Hoe zit dit? (verklaren) Het is belangrijk dat de student vooral vragen in de tweede categorie stelt en leerlingen daarover laat nadenken	
Op welke manier zijn leerlingen actief bezig om informatie te verwerken en te verwerven waarmee ze begrip krijgen van een historisch fenomeen?	

2.6. Natuur & Techniek

De essentie van natuur en techniekonderwijs gaat over:

- Verkrijgen van kennis van en inzicht in de fysieke wereld (kennis). Bijvoorbeeld meten en observeren aan de directe omgeving; wat leeft er in de sloot, hoe kun je daarmee de waterkwaliteit bepalen?
- Natuurwetenschappelijk en technologisch redeneren (vaardigheden). Bijvoorbeeld bedenken hoe de watermolen werkt, probeer het te tekenen of na te bouwen met knex.
- Ontwikkelen van nieuwsgierigheid naar materiële verschijnselen en de levende wereld (houding). Bijvoorbeeld door te onderzoeken en observeren hoe een vogel haar nest bouwt en het proberen na te maken.

Suggestie

Onderzoek iets in de natuur nabij de school, insecten, waterdierpjes, slakken, bladeren, schooltuin. Benoem en bekijk dingen in de school die iets met techniek te maken hebben. Kijk of je daarin groepen kunt maken die diverse technieken betreft; krachten, elektriciteit, materiaal, gereedschap. Doe eens een proefje; www.proefjes.nl, of stel een vraag: aha vragengenerator (www.ahaindeklas.nu), over een onderwerp dat in een taal- of rekenles aan de orde is geweest.

Bespreekformulier bij voor- en nagesprek natuur & techniek.

Welk onderwerp heeft de student gekozen?	
Is dit een levensechte situatie (in de nabijheid van de school bijvoorbeeld)?	
Welke instrumenten worden door leerlingen gebruikt? (bv vergrootglas, schepnet).	
Op welke manier bereikt de student dat de leerlingen door waar te nemen en te experimenteren aan het onderzoeken zijn? (het samen verwonderen over een klein alledaags beest zoals een slak, of het samen redeneren (vooral het vragen laten stellen, antwoorden hoeven niet direct gegeven) over de werking van een vorm van techniek die je in je directe omgeving tegenkomt (fiets).	
Wat wordt door de leerlingen gemaakt of ontworpen wat uitgetprobeerd kan worden?	
Heeft de student gebruikgemaakt van mogelijkheden die het Wetenschapsknooppunt en het NME bieden?	
Op welke manier zijn leerlingen actief bezig om informatie te verwerken en te verwerven waarmee ze begrip krijgen van een historisch fenomeen?	
Gebruikt de student beeldvormers? • objecten of verschijnselen uit de natuur (in je directe omgeving) • filmpjes van bijvoorbeeld schooltv.	
Welke werkvorm gebruikt de student? Een onderwijsleergesprek, een buitenactiviteit, een practicum?	
Hoe stimuleert de student dat leerlingen samenwerken en discussiëren over de leerstof?	

2.7 Kunst

Kunstzinnige oriëntatie bestaat uit de vakken beeldende vorming, dans drama en muziek. De kunstwereld die we daarmee proberen te openen is breder dan dat. Erfgoed, film, prentenboeken, dans, poëzie, media, gebruiken en rituelen maken daarvan vanzelfsprekend onderdeel uit. De overeenkomsten tussen de vakken is het (cyclische) creatieve proces (SLO, 2019), zoals hieronder is weergegeven (afbeelding 1) en toegelicht. Daarnaast is een filmfragment toegevoegd die de stappen van het (cyclische) creatieve proces verbeelden. Het model geeft richting aan de opbouw van de lessen die vallen onder het vakgebied kunstzinnige oriëntatie.

Het kunstproject

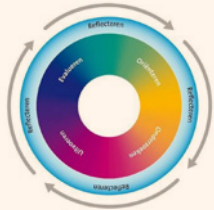
Studenten ontwerpen en voeren een kunstproject uit. Dit project kent drie verschillende fasen; inleiding, verwerking en afsluiting. We vragen van de mentor om feedback op het project te geven. Het eerste deel van het onderstaande formulier richt zich op feedback op het totale kunstproject en de mate waarin de drie kunstactiviteiten in samenhang worden aangeboden. Het tweede deel is gericht op de mate waarin het creatief kunstzinnig (onderzoeks)proces van de leerlingen wordt gestimuleerd binnen de verschillende lessen. Misschien wilt u meer weten over de bedoelingen van dit kunstproject. U raakt vast geïnspireerd door dit filmpje.

Feedbackformulier mentor Kunstproject

Naam student	
Naam basisschool	
Naam mentor	
Datum en Handtekening	

Feedback mentor op het totale kunstproject	
Feedback mentor op ontwerp thematisch kunstproject (inleiding, verwerking en afsluiting)	
Datum goedkeuring ontwerp:	
Feedback mentor op uitvoering thematisch kunstproject	
In hoeverre was er sprake van een uitdagend samenhangend en betekenisvol kunstproject?	
Welke aspecten betreffende een krachtige leeromgeving zijn in meer/mindere mate aan bod gekomen?	
Welke feedback wil je de student verder geven ...	

Feedback mentor op het realiseren van het creatief kunstzinnig (onderzoeks)proces bij de leerlingen.

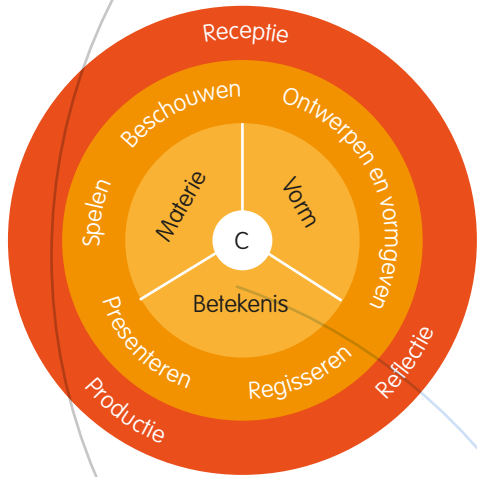
Creatief proces Bron: SLO	Wat is er gedaan? Instructie: U geeft hier feedback op wat de student heeft gedaan (of beter had kunnen doen) om sturing te geven aan het creatieve proces. De grijze teksten zijn suggesties om feedback te geven.	Hoe is dit gedaan? (begeleiding) Instructie: U geeft hier aan welke procesbegeleiding er is toegepast (of welke u heeft gemist) en u geeft hierop feedback. De grijze teksten zijn suggesties.
Oriënteren (pakkende inleiding, verbeelding stimuleren)	Hoe werd er geactiveerd? Het waarnemen: kijken, luisteren, voelen, ruiken. Het verbeelden: bedenken, verzinnen, wat zou het kunnen zijn/betekenen? De voorkennis: inventariseren van ervaringen, ideeën, kennis en vaardigheden.	Procesbegeleiding Goed laten kijken/luisteren/voelen aandachtige sfeer creëren. Verwoorden Persoonlijk betrekken Vragen stellen vaardigheden oefenen/introduceren zoals zingen/spelen/verven
Onderzoeken (opdrachten die leiden naar het creëren, warming- ups, experimenteren, vaardigheden ontwikkelen, keuzes maken in ontwerp)	Geven de opdrachten voldoende input voor de kinderen om eerst van alles te ontdekken, leren en onderzoeken? Variaties in opdrachten/speloevingen: Samen/alleen, bedenken/ associëren, doen/uitproberen, vaardigheden aanleren en oefenen, meerdere manieren of variaties verzinnen, improviseren, kijken naar elkaar, iets laten zien/ervaren. Experimenteren met materialen.	Procesbegeleiding Tussentijds kijken naar elkaar, verwoorden ideeën, beelden en vondsten. Samenwerken stimuleren Uitlokken experiment Keuzes geven en laten maken. Eigenheid zien en stimuleren. Welke vragen worden gesteld? Wat leveren de leerlingen op na het experimenteren?
Uitvoeren (creëren, instuderen, presenteren)	Kunnen de kinderen (zelfstandig) aan de slag met de maakopdracht? Alleen, in duo's, groepje, een deel van een groepswork? Hoe wordt er richting gegeven aan het creëren (kader)? Oefenen van de eindpresentatie. Hoe worden de keuzes van de leerlingen in de onderzoeksfase hier toegepast?	Procesbegeleiding Tussentijds kijken naar elkaar. Delen van tussenresultaten. Feedback/coaching van Ik. of Ik. Vraag stellen tussendoor. (Be) denkpauze inlassen.
Evalueren (afsluiting en/of tussendoor)	Welke vragen zijn er gesteld en waarop werd gereflecteerd? Reflectie op: product-, proces-, persoonlijk- vormend? Zie je...? Waaraan zie je dat? Hoe hebben jullie...? Wat is er aan gaande...? Ook vragen die beginnen met 'Wat als...' en 'Stel dat...' (bevorderen creatief denken.	Procesbegeleiding Ruimte maken voor persoonlijke verhalen Persoonlijke interpretatie van de opdracht ontlokken. Proces terughalen. Vragen naar de keuzes uit het onderzoek. Controleren van de geschetste kaders.

2.7.2 Drama

Stimuleer dat de student een drama-activiteit voorbereidt en uitvoert.

Bij drama gaat het om het middels spel de wereld verkennen en jezelf voor een publiek tonen.

U kunt bij de voor- en nabespreking de bespreekvragen gebruiken.

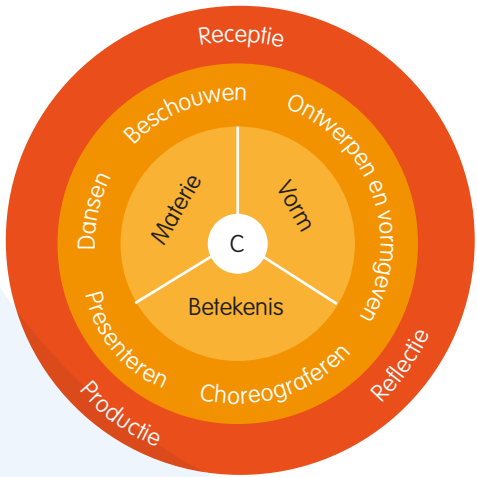
Wat was de betekenisvolle context (thema) van je les? Hoe heb je deze context gekozen? Op welke manier heb je de betekenisvolle context in je les verweven? Waarom op bepaalde momenten juist wel en andere niet?	
Hoe heb je gezorgd voor een veilige spelsituatie waarin de kinderen durven spelen? Hoe heb je rekening gehouden met de vrije situatie waarin de les plaatsvindt? Welke regels en afspraken heb je gemaakt en hoe ben je tijdens de les met deze regels en afspraken omgegaan?	
Hoe verhoudt de beginsituatie zich tot je lesdoel/ bedoeling? Wat is je opgevallen aan het spel van de kinderen (gerelateerd aan je lesdoel)? Welke kinderen zijn je in positieve zin opgevallen? Hoe heb je het spel van de kinderen verbeterd?	
Heeft de opbouw van je les die je nu gekozen hebt, bijgedragen aan het halen van je lesdoel? Hoe verhouden de verschillende onderdelen/opdrachten in je les zich tot je lesdoel?	
Welke verschillende rollen heb jij aangenomen tijdens de les (coach, inspirator, leider, observator)? Waarom nam je op dat moment die rol aan? Hoe heb jij in die rollen gehandeld en wat was het effect hiervan?	
Op welke manier heb je in je lesontwerp de kinderen aangesproken op hun eigen creativiteit?	
Hoe heb je de kinderen in jouw begeleiding tijdens de les uitgenodigd om creatief te denken/maken/spelen? Wat heb je gedaan om het spel van de kinderen te begeleiden?	
Heb je zelf voor- of meegespeeld met de kinderen? Hoe was het om dat te doen? Wat was het effect daarvan op (het spel van) de kinderen?	

2.7.3 Dans

Stimuleer dat de student een dansactiviteit gaat voorbereiden en uitvoeren.

Bij dans gaat het in essentie over het door dans en beweging verkennen van de wereld en het ontwikkelen van een persoonlijke bewegingstaal als uitdrukkingsmiddel.

Gebruik bij de voor- en nabespreking de bespreekvragen.

Wat was de betekenisvolle context (thema) van je les? Hoe heb je deze context gekozen? Op welke manier heb je de betekenisvolle context in je les verweven? Waarom op bepaalde momenten juist wel en andere niet?	
Hoe heb je gezorgd voor een veilige sfeer waarin de kinderen durven dansen, bewegen? Hoe heb je rekening gehouden met de vrije situatie waarin de les plaatsvindt? Welke regels en afspraken heb je gemaakt en hoe ben je tijdens de les met deze regels en afspraken omgegaan?	
Hoe verhoudt de beginsituatie zich tot je lesdoel/ bedoeling? Wat is je opgevallen aan het dansen, bewegen van de kinderen (gerelateerd aan je lesdoel)? Welke kinderen zijn je in positieve zin opgevallen? Hoe heb je het dansen, bewegen van de kinderen verbeterd?	
Heeft de opbouw van je les die je nu gekozen hebt, bijgedragen aan het halen van je lesdoel? Hoe verhouden de verschillende onderdelen/opdrachten in je les zich tot je lesdoel?	
Welke verschillende rollen heb jij aangenomen tijdens de les (coach, inspirator, facilitator, leider, observator)? Waarom nam je op dat moment die rol aan? Hoe heb jij in die rollen gehandeld en wat was het effect hiervan?	
Op welke manier heb je in je lesontwerp de kinderen aangesproken op hun eigen creativiteit?	
Hoe heb je de kinderen in jouw begeleiding tijdens de les uitgenodigd om creatief te denken/te creëren/te bewegen? Wat heb je gedaan om het dansen, bewegen van de kinderen te begeleiden?	
Heb je zelf voor- of meegedanst met de kinderen? Hoe was het om dat te doen? Wat was het effect daarvan op (het dansen van) de kinderen?	

2.7.4 Muziek

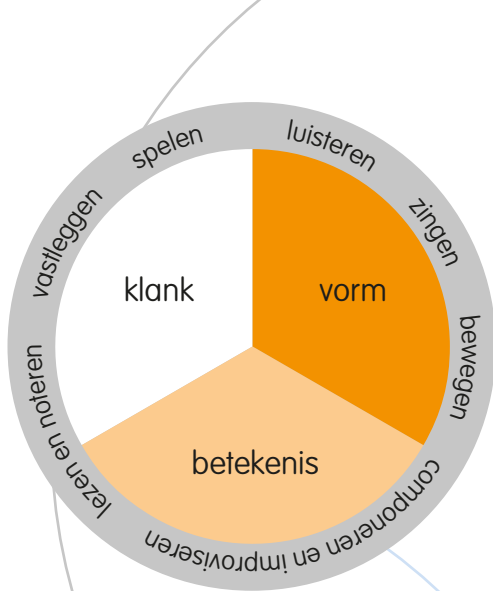
Stimuleer dat de student een muzikale activiteit voorbereidt en uitvoert.

De muzikale activiteit kan zich richten op de verschillende onderdelen van de cirkeldiagram: klank, vorm en betekenis

In de opleiding oefenen studenten met verschillende muziekactiviteiten. Dit betekent dat nog niet elk domein wordt gekoppeld aan het volgende domein, zoals dat in een volledige muziekles wel het geval is. Studenten zijn bekend met het zingen van liederen met kinderen en met het spelen van korte ritmische energizers. Het zijn nog korte opdrachten waarvan we verwachten dat studenten deze oefenen in de stage. Voor de module *Krachtige Leeromgeving* arrangeren studenten een eigen muziekstuk. Dit is ten behoeve van het creatief-kunstzinnig onderzoeksprocesmodel. We verwachten dat student een activiteit ontwerpt waarin kinderen worden aanzet om zelf iets met klank of vorm te creëren (een hoorspel, een grafische notatie, stripsody of een arrangement van een bestaand lied). Voor het oefenen met muziekactiviteiten kan je onderstaand bespreekvragen gebruiken.

Gebruik bij de voor- en nabespreking de bespreekvragen.

Hoe heb je geprobeerd aan te sluiten bij de muzikale ontwikkeling van de kinderen?	
Heb je zelf voor- of meegespeeld met de kinderen? Hoe was het om dat te doen? Wat was het effect daarvan op (het muzikale spel van) de kinderen?	
Op welke manier heb je in je lesontwerp de kinderen aangesproken op hun eigen creativiteit? Hoe heb je de kinderen in jouw begeleiding tijdens de les uitgenodigd om creatief te denken/maken/spelen?	
Hoe heb je gezorgd voor een veilige spelsituatie waarin de kinderen durven spelen? Hoe heb je rekening gehouden met de vrije situatie waarin de les plaatsvindt? Welke regels en afspraken heb je gemaakt en hoe ben je tijdens de les met deze regels en afspraken omgegaan?	
Heeft de opbouw van je les die je nu gekozen hebt, bijgedragen aan het halen van je lesdoel? Hoe verhouden de verschillende onderdelen/opdrachten in je les zich tot je lesdoel?	
Hoe heb je ingespeeld op muzikale ideeën/impulsen van de kinderen?	
Wat viel je op aan het gedrag van de kinderen tijdens het zingen, spelen, luisteren, bewegen, lezen en noteren?	
Op welke wijze heb je gewerkt aan de kwaliteit van de muzikale activiteit?	
Hoe heb je binnen de gekozen muzikale activiteit gewerkt aan klank, vorm of betekenis?	

Bronnen

Brom-Snijders, P. van den, Bergh, J. van den, Hutten, O., & Zanten, M van. (2014). *Hele getallen, Reken-wiskundedidactiek*. ThiemeMeulenhoff.

Kunstgebouw (2017) Wat kunst maken doet. Youtube. Geraadpleegd op 15 oktober 2024 van <https://youtu.be/OFg3Zd-qDx0?feature=shared>

SLO (2019, 30 oktober). *Leerplankader kunstzinnige oriëntatie*. Het creatieve proces. Geraadpleegd op 9 oktober 2024, van <https://www.slo.nl/thema/vakspecifieke-thema/kunst-cultuur/leerplankader-kunstzinnige-oriëntatie/leerlijnen/informatie/creatieve-proces/>

Van Groenestijn, M., Borghouts, C. & Jansen, C. (2011). *Protocol Ernstige RekenWiskunde-problemen en Dyscalculie*. Van Gorcum.

